

Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap

Distr.: Algemeen
25 november 2016

Origineel: Engels

Comité voor de rechten van personen met een handicap

Algemene opmerking nr. 3 (2016) over vrouwen en meisjes met een handicap

1. Deze algemene opmerking werd voorbereid door het Comité voor de rechten van personen met een handicap overeenkomstig artikel 47 van zijn intern reglement, dat stelt dat het Comité op basis van de verschillende artikelen en bepalingen van het Verdrag algemene opmerkingen kan maken om de Staten die partij zijn bij het vervullen van hun rapportageverplichtingen bij te staan, en overeenkomstig de punten 54-57 van zijn werkmethoden.

2. Er is sterk bewijs dat vrouwen en meisjes met een handicap geconfronteerd worden met barrières in de meeste gebieden van het leven. Deze barrières creëren situaties van meervoudige en intersectionele vormen van discriminatie van vrouwen en meisjes met een handicap, in het bijzonder met betrekking tot: gelijke toegang tot onderwijs, economische kansen, sociale interactie en rechtvaardigheid; gelijkheid voor de wet;¹ en de mogelijkheid om deel te nemen aan politiek en controle uit te oefenen over hun eigen leven in verschillende contexten, bijvoorbeeld met betrekking tot gezondheidszorg, met inbegrip van seksuele en reproductieve gezondheidsdiensten, en waar en met wie ze willen leven.

I. Inleiding

3. Internationale en nationale wetten en beleidslijnen inzake handicaps hebben in het verleden aspecten met betrekking tot vrouwen en meisjes met een handicap verwaarloosd. Wetten en beleidslijnen inzake vrouwen hebben op hun beurt van oudsher handicaps genegeerd. Deze onzichtbaarheid heeft de situatie van diverse en intersectionele vormen van discriminatie van vrouwen en meisjes met een handicap bestendigd.² Vrouwen met een handicap worden vaak gediscrimineerd op grond van geslacht en/of handicap, en ook op andere gronden.

4. In deze algemene opmerking worden de volgende termen gebruikt:

(a) “Vrouwen met een handicap” verwijst naar alle vrouwen, meisjes en adolescenten met een handicap;

¹Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) en Wereldbank, *World Report on Disability* (Genève, 2011).

² Zie www.un.org/womenwatch/enable.

(b) “Geslacht” en “gender”, waarbij “geslacht” verwijst naar biologische verschillen en “gender” naar de kenmerken die een samenleving of cultuur als mannelijk of vrouwelijk beschouwt;

(c) “Meervoudige discriminatie” verwijst naar een situatie waarin een persoon discriminatie ervaart op twee of meer gronden, waardoor discriminatie wordt versterkt of verergerd.³ “Intersectionele discriminatie” verwijst naar een situatie waarin verschillende gronden tegelijkertijd met elkaar interageren op een manier die onlosmakelijk verbonden is.⁴ Redenen voor discriminatie zijn onder meer leeftijd, handicap, etnische, inheemse, nationale of sociale herkomst, genderidentiteit, politieke of andere overtuiging, ras, de status van vluchteling, migrant of asielzoeker, godsdienst, geslacht en seksuele geaardheid.

5. Vrouwen met een handicap zijn geen homogene groep. Het gaat om inheemse vrouwen; vluchtelingen, migranten, vrouwen die asiel zoeken en in eigen land ontheemde vrouwen; vrouwen in detentie (ziekenhuizen, residentiële instellingen, jeugd- of correctionele faciliteiten en gevangenissen); vrouwen die in armoede leven; vrouwen met verschillende etnische, religieuze en raciale achtergronden; vrouwen met meerdere handicaps en hoge niveaus van ondersteuning; vrouwen met albinisme; en lesbische, biseksuele en transgendervrouwen, evenals intersekse personen. De diversiteit van vrouwen met een handicap omvat ook alle soorten beperkingen, met andere woorden fysieke, psychosociale, intellectuele of zintuiglijke aandoeningen die al dan niet functionele beperkingen hebben. Onder handicap wordt verstaan het sociale effect van de wisselwerking tussen de individuele handicap en de sociale en materiële omgeving, zoals beschreven in artikel 1 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

6. Sinds de jaren 80 hebben zich geleidelijke veranderingen in wetgeving en beleid voorgedaan en is de erkenning van vrouwen met een handicap toegenomen. De in het kader van het Verdrag inzake de rechten van het kind en het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen ontwikkelde jurisprudentie heeft de aandacht gevestigd op de bezorgdheden met betrekking tot vrouwen en meisjes met een handicap en op de aanbevelingen die moeten worden uitgevoerd. Op beleidsniveau zijn verschillende organen van de Verenigde Naties begonnen met het aanpakken van problemen waar vrouwen met een handicap mee te maken krijgen en een aantal regionale strategieën voor de ontwikkeling van mensen met een handicap omvatten deze.

7. Artikel 6 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap is een antwoord op het gebrek aan erkenning van de rechten van vrouwen en meisjes met een handicap, die hard hebben gewerkt om dat artikel in het Verdrag te laten opnemen. Artikel 6 versterkt de niet-discriminerende aanpak van het Verdrag, met name ten aanzien van vrouwen en meisjes, en eist dat de Staten die partij zijn verder gaan dan het zich onthouden van discriminerende maatregelen om maatregelen aan te nemen die gericht zijn op de ontwikkeling, bevordering en empowerment van vrouwen en meisjes met een handicap en de bevordering van maatregelen om hen meer macht te geven door te erkennen dat zij afzonderlijke rechthebbenden zijn, door kanalen te bieden om hun stem te laten horen en hen te vertegenwoordigen, door hun zelfvertrouwen te vergroten en hun macht en gezag te vergroten om beslissingen te nemen op alle gebieden die hun leven beïnvloeden. Artikel 6 moet de Staten die partij zijn ertoe aanzetten hun verantwoordelijkheden op te nemen om de mensenrechten van vrouwen en meisjes met een handicap te bevorderen, te beschermen en te vervullen, vanuit een mensenrechtenbenadering en vanuit een ontwikkelingsperspectief.

³Zie Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen, algemene aanbeveling nr. 25 (2004) betreffende tijdelijke bijzondere maatregelen, lid 12.

⁴Ibid., algemene aanbeveling nr. 28 (2010) betreffende de kernverplichtingen van de Staten die partij zijn bij artikel 2 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen, lid 18.

8. Gendergelijkheid staat centraal in de mensenrechten. Gelijkheid is een fundamenteel mensenrechtenbeginsel dat inherent relatief en contextspecifiek is. Het waarborgen van de mensenrechten van vrouwen vereist in de eerste plaats een alomvattend begrip van de sociale structuren en machtsverhoudingen die wetten en beleid omkaderen, alsmede van economische en sociale dynamiek, het gezins- en gemeenschapsleven en culturele overtuigingen. Genderstereotypes kunnen het vermogen van vrouwen beperken om hun eigen capaciteiten te ontwikkelen, om carrière te maken en zelf keuzes te maken over hun leven en levensplannen. Zowel vijandige/negatieve als schijnbaar goedaardige stereotypes kunnen schadelijk zijn. Schadelijke genderstereotypes moeten worden erkend en aangepakt om gendergelijkheid te bevorderen. Het Verdrag legt de verplichting vast om stereotypes, vooroordelen en schadelijke praktijken met betrekking tot personen met een handicap, met inbegrip van personen op basis van geslacht en leeftijd, op alle gebieden van het leven te bestrijden.

9. Artikel 6 is een bindende non-discriminatie- en gelijkheidsbepaling die de discriminatie van vrouwen met een handicap ondubbelzinnig verbiedt en gelijkheid van kansen en resultaten bevordert. Vrouwen en meisjes met een handicap worden vaker gediscrimineerd dan mannen en jongens met een handicap en vrouwen en meisjes zonder handicap.

10. Het Comité merkt op dat in de bijdragen van de halve dag van de algemene discussie over vrouwen en meisjes met een handicap, die tijdens de negende zitting in april 2013 werd gehouden, een reeks onderwerpen werd aangehaald en drie belangrijke punten van bezorgdheid werden genoemd met betrekking tot de bescherming van hun mensenrechten: geweld, seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, en discriminatie. Voorts heeft het Comité in zijn slotopmerkingen over vrouwen met een handicap zijn bezorgdheid geuit over: de prevalentie van meervoudige en intersectionele discriminatie van vrouwen met een handicap;⁵ de discriminatie van vrouwen en meisjes met een handicap vanwege hun geslacht, handicap en andere factoren⁶ die onvoldoende in wetgeving en beleid worden behandeld;⁷ het recht op leven;⁸ gelijkheid voor de wet;⁹ het aanhoudende geweld tegen vrouwen en meisjes met een handicap;¹⁰ waaronder seksueel geweld¹¹ en misbruik;¹² gedwongen sterilisatie;¹³ vrouwelijke genitale verminking;¹⁴ seksuele en economische uitbuiting;¹⁵ institutionalisering;¹⁶ het gebrek aan of onvoldoende deelname van vrouwen met een handicap aan besluitvormingsprocessen¹⁷ in het publieke en politieke leven;¹⁸ het ontbreken van een genderperspectief in het gehandicaptenbeleid;¹⁹ het ontbreken van een gehandicaptenrechtenperspectief in het beleid ter bevordering van gendergelijkheid;²⁰ en het

⁵Zie bijvoorbeeld CRPD/C/SLV/CO/1, lid 17, en CRPD/C/UKR/CO/1, lid 9.

⁶Zie bijvoorbeeld CRPD/C/AUT/CO/1, lid 17, en CRPD/C/ECU/CO/1, lid 16.

⁷Zie bijvoorbeeld CRPD/C/BRA/CO/1, lid 16, en CRPD/C/EU/CO/1, lid 20.

⁸ Zie bijvoorbeeld CRPD/C/MEX/CO/1, lid 34, CRPD/C/AZE/CO/1, lid 18.

⁹ Zie bijvoorbeeld CRPD/C/ARG/CO/1, lid 31.

¹⁰Zie bijvoorbeeld CRPD/C/BEL/CO/1, lid 30.

¹¹Zie bijvoorbeeld CRPD/C/AUS/CO/1, lid 16, en CRPD/C/CHN/CO/1 en Corr.1, lid 57, 65 en 90.

¹²Zie bijvoorbeeld CRPD/C/SLV/CO/1, lid 37, en CRPD/C/CZE/CO/1, lid 34.

¹³Zie bijvoorbeeld CRPD/C/MUS/CO/1, lid 29, en CRPD/C/NZL/CO/1, lid 37.

¹⁴Zie bijvoorbeeld CRPD/C/GAB/CO/1, lid 40, en CRPD/C/KEN/CO/1, lid 33.

¹⁵Zie bijvoorbeeld CRPD/C/DOM/CO/1, lid 32, en CRPD/C/PRY/CO/1, lid 17.

¹⁶ Zie bijvoorbeeld CRPD/C/HRV/CO/1, lid 23, en CRPD/C/SVK/CO/1, lid 55.

¹⁷Zie bijvoorbeeld CRPD/C/QAT/CO/1, lid 13, en CRPD/C/ECU/CO/1, lid 12 en 16.

¹⁸Zie bijvoorbeeld CRPD/C/CRI/CO/1, lid 13, en CRPD/C/ECU/CO/1, lid 16.

¹⁹Zie bijvoorbeeld CRPD/C/SWE/CO/1, lid 13, en CRPD/C/KOR/CO/1, lid 13.

²⁰Zie bijvoorbeeld CRPD/C/AZE/CO/1, lid 16, en CRPD/C/ESP/CO/1, lid 21.

ontbreken van of onvoldoende aantal specifieke maatregelen om onderwijs en tewerkstelling van vrouwen met een handicap te bevorderen.²¹

II. Normatieve inhoud

11. Deze algemene opmerking weerspiegelt een wisselwerking van artikel 6 die gebaseerd is op de algemene beginselen die in artikel 3 van het Verdrag worden toegelicht, namelijk: respect voor de inherente waardigheid, persoonlijke autonomie, met inbegrip van de vrijheid zelf keuzes te maken, en de onafhankelijkheid van personen; non-discriminatie; volledige en daadwerkelijke participatie en opname in de samenleving; respect voor verschillen en aanvaarding van personen met een handicap deel uitmaken van de mensheid en menselijke diversiteit; gelijke kansen; toegankelijkheid; gelijkheid van man en vrouw; en respect voor de zich ontwikkelende mogelijkheden van kinderen met een handicap en eerbiediging van het recht van kinderen met een handicap op het behoud van hun eigen identiteit.

12. Artikel 6 is een horizontaal artikel dat betrekking heeft op alle andere artikelen van het Verdrag. Het moet de Staten die partij zijn eraan herinneren dat de rechten van vrouwen en meisjes met een handicap moeten worden opgenomen in alle acties ter uitvoering van het Verdrag. Er moeten met name positieve maatregelen worden genomen om ervoor te zorgen dat vrouwen met een handicap worden beschermd tegen meervoudige discriminatie en op gelijke voet met anderen aanspraak hebben op de mensenrechten en fundamentele vrijheden.

Artikel 6 (1)

13. Artikel 6 (1) erkent dat vrouwen met een handicap veelvuldig worden gediscrimineerd en eist dat de Staten die partij zijn maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat vrouwen met een handicap ten volle en op gelijke wijze aanspraak maken op alle mensenrechten en fundamentele vrijheden. Het Verdrag verwijst naar meervoudige discriminatie in artikel 5 (2) dat niet alleen bepaalt dat Staten die partij zijn verplicht elke vorm van discriminatie op grond van handicap te verbieden, maar ook om te beschermen tegen discriminatie op andere gronden.²² Het Comité heeft in zijn jurisprudentie verwezen naar maatregelen om meervoudige en intersectionele discriminatie aan te pakken.²³

14. “Discriminatie op grond van handicap” wordt in artikel 2 van het Verdrag gedefinieerd als elk onderscheid en elke uitsluiting of beperking op grond van een handicap dat of die ten doel of tot gevolg heeft dat de erkenning, het genot of de uitoefening, op voet van gelijkheid met anderen van de mensenrechten en fundamentele vrijheden in het politieke, economische, sociale, culturele of burgerlijke leven, of op andere gebieden aangetast of onmogelijk gemaakt wordt. Het omvat alle vormen van discriminatie, met inbegrip van de weigering van redelijke aanpassingen. “Discriminatie van vrouwen” wordt gedefinieerd in artikel 1 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen als elke vorm van onderscheid, uitsluiting of beperking op grond van geslacht, die tot gevolg of tot doel heeft de erkenning, het genot of de uitoefening door vrouwen van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden op politiek, economisch, sociaal of cultureel gebied, op het terrein van de burgerrechten of welk ander gebied dan ook, ongeacht

²¹Zie bijvoorbeeld CRPD/C/DNK/CO/1, lid 18, en CRPD/C/NZL/CO/1, lid 16.

²²Zie Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen, algemene aanbeveling nr. 25, par. 12.

²³ Zie onder andere CRPD/C/MUS/CO/1, CRPD/C/BRA/CO/1, CRPD/C/CZE/CO/1, CRPD/C/DNK/CO/1, CRPD/C/AUS/CO/1, CRPD/C/SWE/CO/1 en CRPD/C/DEU/CO/1.

hun huwelijkse staat, op de grondslag van gelijkheid van mannen en vrouwen aan te tasten of teniet te doen.

15. In artikel 2 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap worden "redelijke aanpassingen" gedefinieerd als noodzakelijke en passende wijzigingen, en aanpassingen die geen disproportionele of onevenredige, of onnodige last opleggen, indien zij in een specifiek geval nodig zijn om te waarborgen dat personen met een handicap alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid met anderen kunnen genieten of uitoefenen. Overeenkomstig artikel 5 (2) van het Verdrag moeten de Staten die partij zijn personen met een handicap op voet van gelijkheid daadwerkelijke wettelijke bescherming tegen discriminatie op welke grond dan ook garanderen. In haar recente jurisprudentie heeft het Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen verwezen naar redelijke aanpassingen in verband met de toegang van vrouwen met een handicap tot werk.²⁴ De verplichting om redelijke aanpassingen aan te brengen is een voormalige verplichting, wat betekent dat deze afdwingbaar is vanaf het moment dat een persoon erom verzoekt in een bepaalde situatie om zijn rechten in een bepaalde context op gelijke basis te kunnen uitoefenen. Het niet verstrekken van redelijke aanpassingen voor vrouwen met een handicap kan leiden tot discriminatie op grond van de artikelen 5 en 6.²⁵ Een voorbeeld van redelijke aanpassingen zou een toegankelijke faciliteit op de werkplek kunnen zijn waarmee een vrouw met een handicap borstvoeding kan geven.

16. Het concept van intersectionele discriminatie erkent dat individuen geen discriminatie ervaren als leden van een homogene groep, maar eerder als individuen met multidimensionale lagen van identiteiten, statussen en levensomstandigheden. Het erkent de levende realiteit en de ervaringen van een groter nadeel van individuen veroorzaakt door meervoudige en intersectionele vormen van discriminatie, die vereisen dat gerichte maatregelen worden genomen met betrekking tot het verzamelen van gedesaggregeerde gegevens, overleg, beleidsvorming, de afdwingbaarheid van een non-discriminatiebeleid en het verstrekken van effectieve rechtsmiddelen.

17. Discriminatie van vrouwen en meisjes met een handicap kan vele vormen aannemen: (a) directe discriminatie; (b) indirecte discriminatie; (c) discriminatie door associatie; (d) weigeren van redelijke aanpassingen; en (e) structurele, of systemische discriminatie. Ongeacht de vorm ervan schendt de impact van discriminatie de rechten van vrouwen met een handicap:

(a) Directe discriminatie doet zich voor wanneer vrouwen met een handicap minder gunstig worden behandeld dan een andere persoon in een soortgelijke situatie om een reden die verband houdt met een verboden grond. Het omvat ook nadelige handelingen of nalatigheden op basis van verboden gronden wanneer er geen vergelijkbare situatie is.²⁶ Er is bijvoorbeeld sprake van directe discriminatie wanneer de getuigenissen van vrouwen met een verstandelijke of psychosociale handicap worden afgewezen in gerechtelijke procedures wegens hun rechtsbevoegdheid, waardoor deze vrouwen als slachtoffers van geweld de toegang tot de rechter en rechtsmiddelen wordt ontzegd;

(b) Indirecte discriminatie verwijst naar wetten, beleidslijnen of praktijken die neutraal lijken wanneer ze worden genomen op basis van persoonlijke waarde, maar die toch een onevenredig negatieve impact hebben²⁷ op vrouwen met een handicap. Zorginstellingen

²⁴ Zie bijvoorbeeld CEDAW/C/HUN/CO/7-8 en Corr.1, lid 45.

²⁵ Comité voor de rechten van personen met een handicap, algemene opmerking nr. 2 (2014) over toegankelijkheid.

²⁶ Zie Comité voor economische, sociale en culturele rechten, algemene opmerking nr. 20 (2009) over non-discriminatie in economische, sociale en culturele rechten, lid 10.

²⁷ Ibid.

kunnen bijvoorbeeld neutraal lijken, maar discriminerend zijn wanneer zij geen toegankelijke onderzoeksbedden voor gynaecologische screenings bevatten;

(c) Discriminatie door associatie is discriminatie van personen op grond van hun associatie met een persoon met een handicap. Vaak ervaren vrouwen in een zorgfunctie discriminatie door associatie. Zo kan de moeder van een kind met een handicap worden gediscrimineerd door een potentiële werkgever die vreest dat ze een minder betrokken of beschikbare werknemer is vanwege haar kind;

(d) Het weigeren van redelijke aanpassingen is discriminatie die zich voordoet wanneer noodzakelijke en passende wijzigingen en aanpassingen (die geen onevenredige of onnodige last met zich meebrengen) worden geweigerd, hoewel ze nodig zijn om ervoor te zorgen dat vrouwen met een handicap op gelijke voet met anderen aanspraak hebben op hun mensenrechten en fundamentele vrijheden.²⁸ Zo kan een vrouw met een handicap een redelijke aanpassing worden ontzegd als ze geen mammogram kan ondergaan in een medisch centrum doordat de gebouwde omgeving voor haar fysiek ontoegankelijk is;

(e) Structurele of systemische discriminatie wordt weerspiegeld in verborgen of openlijke patronen van discriminerend institutioneel gedrag, discriminerende culturele tradities en discriminerende sociale normen en/of regels. Schadelijke gender- en invaliditeitsstereotypering, die tot dergelijke discriminatie kan leiden, is onlosmakelijk verbonden met een gebrek aan beleid, regelgeving en diensten specifiek voor vrouwen met een handicap. Als gevolg van stereotypering op basis van het snijpunt van geslacht en handicap kunnen vrouwen met een handicap bijvoorbeeld worden geconfronteerd met belemmeringen bij het melden van geweld, zoals ongeloof en afwijzing door de politie, openbare aanklagers en rechtbanken. Ook zijn schadelijke praktijken sterk verbonden met en versterken ze sociaal geconstrueerde genderrollen en machtsrelaties die een afspiegeling kunnen zijn van negatieve percepties van, of discriminerende overtuigingen over, vrouwen met een handicap, zoals de overtuiging dat mannen met hiv/aids genezen kunnen worden door seksuele gemeenschap aan te gaan met vrouwen met een handicap.²⁹ Het gebrek aan bewustzijn, opleiding en beleid om de schadelijke stereotypering van vrouwen met een handicap door overheidsambtenaren te voorkomen, of dat nu leraren zijn, zorgverleners, politieagenten, aanklagers of rechters, en door het grote publiek, kan vaak leiden tot schending van rechten.

18. Vrouwen met een handicap zijn het slachtoffer van meervoudige discriminatie, niet alleen in het publieke domein, maar ook in de privésfeer, bijvoorbeeld binnen het gezin of in hun relatie tot private sociale dienstverleners. Het internationale mensenrechtenrecht erkent al lang dat de Staten die partij zijn verantwoordelijk zijn voor discriminatie door particuliere, niet-overheidsactoren.³⁰ De Staten die partij zijn, moeten wettelijke bepalingen en procedures vaststellen die meervoudige discriminatie uitdrukkelijk erkennen om ervoor te zorgen dat klachten op grond van meer dan één discriminatiegrond in aanmerking worden genomen bij het bepalen van zowel aansprakelijkheid als rechtsmiddelen.

²⁸ Zie artikel 2 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

²⁹ Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 24.

³⁰ Zie Mensenrechtencomité, algemene opmerkingen nr. 18 (1989) over non-discriminatie, lid 9, en nr. 28 (2000) betreffende de gelijkheid van rechten van mannen en vrouwen, lid 31; Comité voor economische, sociale en culturele rechten, algemene opmerking nr. 20, lid 11; Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen, algemene aanbeveling nr. 28, lid 9; en Comité voor de uitbanning van rassendiscriminatie, algemene opmerking nr. 25 (2000) over gendergerelateerde dimensies van rassendiscriminatie, lid 1 en 2.

Artikel 6 (2)

19. In artikel 6 (2) wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling, vooruitgang en empowerment van vrouwen. Het gaat ervan uit dat de rechten die in het Verdrag zijn verankerd, aan vrouwen kunnen worden gewaarborgd als de Staten die partij zijn ernaar streven deze rechten te verwezenlijken en te bevorderen met behulp van passende middelen en op alle door het Verdrag bestreken gebieden.

20. Overeenkomstig het Verdrag moeten de Staten die partij zijn "alle passende maatregelen" nemen om de volledige verwezenlijking van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden voor alle personen met een handicap te waarborgen en te bevorderen. Maatregelen kunnen van wetgevende, educatieve, administratieve, culturele, politieke, taalkundige of andere aard zijn. Maatregelen zijn passend indien zij de beginselen van het Verdrag eerbiedigen, met inbegrip van het doel vrouwen met een handicap de uitoefening en het genot van de in het Verdrag neergelegde mensenrechten en fundamentele vrijheden te garanderen. Maatregelen kunnen tijdelijk of langdurig zijn en moeten de jure en de facto ongelijkheid overwinnen. Hoewel tijdelijke speciale maatregelen, zoals quota, noodzakelijk kunnen zijn om structurele of systemische meervoudige discriminatie te voorkomen, zijn langdurige maatregelen, zoals het hervormen van wetten en beleidsmaatregelen om te zorgen voor een gelijke deelname van vrouwen met een handicap in alle gebieden van het leven, essentiële voorwaarden voor het bereiken van inhoudelijke gelijkheid voor vrouwen met een handicap.

21. Alle maatregelen moeten de volledige ontwikkeling, vooruitgang en empowerment van vrouwen met handicaps garanderen. Hoewel ontwikkeling betrekking heeft op economische groei en de uitroeiing van armoede, is het niet beperkt tot die gebieden. Hoewel maatregelen op het gebied van gender- en gehandicaptengevoelige ontwikkeling op het gebied van onder meer onderwijs, werkgelegenheid, inkomstenverwerving en de bestrijding van geweld geschikt kunnen zijn om ervoor te zorgen dat vrouwen met een handicap volledig economisch zelfredzaam worden, zijn aanvullende maatregelen nodig met betrekking tot gezondheid en deelname aan politiek, cultuur en sport.

22. Om vrouwen met een handicap vooruit te helpen en zich sterker te maken, moeten maatregelen verder gaan dan het doel van ontwikkeling en ook gericht zijn op het verbeteren van de situatie van vrouwen met een handicap gedurende hun hele levensduur. Het is niet voldoende om bij het ontwerpen van ontwikkelingsmaatregelen rekening te houden met vrouwen met een handicap; vrouwen met een handicap moeten ook kunnen deelnemen en bijdragen aan de samenleving.

23. In overeenstemming met een op mensenrechten gebaseerde benadering betekent het waarborgen van de empowerment van vrouwen met een handicap het bevorderen van hun deelname aan publieke besluitvorming. Vrouwen en meisjes met een handicap hebben in het verleden veel belemmeringen ondervonden bij deelname aan openbare besluitvorming. Als gevolg van machtsongelijkheid en meerdere vormen van discriminatie hadden ze minder kansen om organisaties op te richten of zich hierbij aan te sluiten die hun behoeften als vrouwen en personen met een handicap kunnen vertegenwoordigen. De Staten die partij zijn, moeten rechtstreeks contact opnemen met vrouwen en meisjes met een handicap en passende maatregelen treffen om ervoor te zorgen dat hun standpunten ten volle in aanmerking worden genomen en dat zij geen vergeldingsmaatregelen ondergaan voor het uiten van hun standpunten en bezorgdheden, met name met betrekking tot seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, alsmede gendergerelateerd geweld, met inbegrip van seksueel geweld. Tot slot moeten de Staten die partij zijn de deelname van representatieve organisaties van

vrouwen met een handicap bevorderen, niet alleen gehandicaptenspecifieke overlegorganen en mechanismen.³¹

III. Verplichtingen van Staten die partij zijn

24. De Staten die partij zijn, hebben de verplichting de rechten van vrouwen met een handicap te eerbiedigen, te beschermen en te vervullen, zowel krachtens artikel 6 als krachtens alle andere materiële bepalingen, teneinde hen het genot en de uitoefening van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden te garanderen. Deze taken impliceren het nemen van juridische, politieke, administratieve, educatieve en andere maatregelen.

25. De verplichting tot eerbiediging vereist dat de Staten die partij zijn zich onthouden van inmenging in het genot van de rechten van vrouwen met een handicap. Als zodanig moeten bestaande wetten, voorschriften, gebruiken en praktijken die discriminatie tegen vrouwen met een handicap inhouden, worden afgeschaft. Wetten die vrouwen met een handicap niet toestaan te trouwen of het aantal en de afstand tussen hun kinderen op gelijke voet met anderen te kiezen, zijn veelvoorkomende voorbeelden van dergelijke discriminatie. Voorts houdt de verplichting tot naleving in dat geen handelingen of praktijken worden verricht die in strijd zijn met artikel 6 en andere materiële bepalingen en dat ervoor wordt gezorgd dat overheidsinstanties en instellingen in overeenstemming met deze bepalingen handelen.³²

26. De verplichting tot bescherming houdt in dat de Staten die partij zijn ervoor moeten zorgen dat de rechten van vrouwen met een handicap niet door derden worden geschonden. De Staten die partij zijn, moeten dus alle passende maatregelen nemen om discriminatie op grond van geslacht en/of aantasting door personen, organisaties of private ondernemingen uit te sluiten. Het omvat ook de plicht om zorgvuldigheid te betrachten door geweld of schendingen van de mensenrechten te voorkomen, slachtoffers en getuigen te beschermen tegen schendingen, de verantwoordelijken, met inbegrip van private actoren, te onderzoeken, te vervolgen en te bestraffen en toegang te bieden tot verhaal en herstel wanneer schendingen van de mensenrechten plaatsvinden.³³ Zo zouden de Staten die partij zijn de opleiding van beroepsbeoefenaars binnen justitie kunnen bevorderen om ervoor te zorgen dat er doeltreffende rechtsmiddelen bestaan voor vrouwen met een handicap die het slachtoffer zijn van geweld.

27. De verplichting om te voldoen legt een voortdurende en dynamische plicht op om de maatregelen te nemen en toe te passen die nodig zijn om de ontwikkeling, vooruitgang en empowerment van vrouwen met een handicap te waarborgen. De Staten die partij zijn, moeten een tweesporenaanpak hanteren door: a) systematisch de belangen en rechten van vrouwen en meisjes met een handicap te integreren in alle nationale actieplannen, strategieën³⁴ en beleidsmaatregelen met betrekking tot vrouwen, kinderen en handicaps, alsook in sectorale plannen met betrekking tot bijvoorbeeld gendergelijkheid, gezondheid, geweld, onderwijs, politieke participatie, werkgelegenheid, toegang tot de rechter en sociale bescherming; en b) gerichte en gecontroleerde maatregelen te nemen die specifiek gericht zijn op vrouwen met een handicap. Een tweesporenaanpak is essentieel om de ongelijkheid op het gebied van participatie en het genieten van rechten te verminderen.

³¹ Zie A/HRC/31/62, lid 70.

³²Zie art. 4, lid 1, onder d), van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

³³Zie gezamenlijke algemene aanbeveling nr. 31 van het Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen/algemene opmerking nr. 18 van het Comité voor de rechten van het kind (2014) over schadelijke praktijken, voetnoot 6.

³⁴ Zie art. 4, lid 1, onder c), van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.

IV. Verhouding tussen artikel 6 en andere artikelen van het Verdrag

28. Het transversale karakter van artikel 6 is onlosmakelijk verbonden met alle andere inhoudelijke bepalingen van het Verdrag. Artikel 6 houdt niet alleen verband met die artikelen waarin expliciet naar geslacht en/of gender wordt verwezen, maar houdt ook vooral verband met de bepalingen inzake geweld tegen vrouwen met een handicap (art. 16) en met seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, met inbegrip van het respect voor huis en gezin (art. 23 en 25); en gebieden van discriminatie van vrouwen met een handicap in andere relevante artikelen.

A. Vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik (art. 16)

29. Vrouwen met een handicap lopen een groter risico op geweld, uitbuiting en misbruik dan andere vrouwen.³⁵ Geweld kan interpersoonlijk of institutioneel en/of structureel zijn. Institutioneel en/of structureel geweld is elke vorm van structurele ongelijkheid of institutionele discriminatie die een vrouw in een ondergeschikte positie houdt, hetzij fysiek of ideologisch, in vergelijking met andere mensen in haar gezin,³⁶ huishouden of gemeenschap.

30. Het genot van vrouwen met een handicap van het recht op vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik kan worden belemmerd door schadelijke stereotypes die het risico op geweld vergroten. Schadelijke stereotypes die vrouwen met een handicap infantiliseren en hun vermogen om te oordelen in twijfel trekken, opvattingen over vrouwen met een handicap als asexueel of hyperseksueel en foute overtuigingen en mythes die sterk worden beïnvloed door bijgeloof die het risico op seksueel geweld tegen vrouwen met albinisme verhogen³⁷, verhinderen vrouwen met een handicap om hun rechten uit te oefenen zoals bepaald in artikel 16.

31. Voorbeelden van geweld, uitbuiting en/of misbruik tegen vrouwen met een handicap die artikel 16 schenden, zijn onder meer: het verkrijgen van een handicap als gevolg van geweld, fysiek geweld; economische dwang; mensenhandel en bedrog; desinformatie; achterlating; het ontbreken van vrije en geïnformeerde toestemming en wettelijke dwang; verwaarlozing, met inbegrip van het achterhouden of weigeren van toegang tot medicatie; het verwijderen of controleren van communicatiehulpmiddelen en de weigering om te helpen bij de communicatie; het weigeren van persoonlijke mobiliteit en toegankelijkheid door bijvoorbeeld het verwijderen of vernietigen van toegankelijkheidskenmerken zoals hellingbanen, hulpmiddelen zoals witte stokken of mobiliteitshulpmiddelen zoals rolstoelen; de weigering van zorgverleners om te helpen bij dagelijkse activiteiten zoals baden, menstruatie- en/of gezondheidsmanagement, aankleden en eten, wat het genieten van het recht om zelfstandig te leven en de vrijheid van mensonterende behandeling belemmert; het achterhouden van voedsel of water, of hiermee dreigen; angst aanjagen door intimidatie via persterijen, verbaal misbruik en bespotting op de grond van de handicap; het verwonden, of ermee dreigen, verwijderen of doden van huisdieren of assistentiehonden of het vernietigen van voorwerpen; psychologische manipulatie; en het uitoefenen van controle, bijvoorbeeld het beperken van persoonlijke of virtuele contacten met familie, vrienden of anderen.

32. Bepaalde vormen van geweld, uitbuiting en misbruik kunnen worden beschouwd als wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing en als schending van een

³⁵ Zie A/67/227, lid 13.

³⁶ Zie CRPD/C/HRV/CO/1, lid 9.

³⁷ Zie A/HRC/24/57, lid 74.

aantal internationale mensenrechtenverdragen. Zoals: gedwongen en anderszins onvrijwillige zwangerschap of sterilisatie;³⁸ elke medische procedure of interventie uitgevoerd zonder vrije en geïnformeerde toestemming, met inbegrip van procedures en ingrepen in verband met anticonceptie en abortus; invasieve en onomkeerbare chirurgische praktijken zoals psychochirurgie, vrouwelijke genitale verminking en chirurgie of behandeling uitgevoerd op intersekse kinderen zonder hun geïnformeerde toestemming; de toediening van elektroshocks en het gebruik van chemische, fysieke of mechanische beperkingen; en isolatie of afzondering.

33. Seksueel geweld tegen vrouwen met een handicap omvat verkrachting.³⁹ Seksueel misbruik vindt plaats in alle situaties, zowel in overheidsinstellingen als in private instellingen en binnen het gezin of de gemeenschap. Sommige vrouwen met een handicap, met name dove en doofblinde vrouwen⁴⁰ en vrouwen met een verstandelijke handicap, lopen door hun isolement, afhankelijkheid of onderdrukking een nog groter risico op geweld en misbruik.

34. Vrouwen met een handicap kunnen het doelwit zijn van economische uitbuiting vanwege hun handicap, wat hen weer kan blootstellen aan verder geweld. Vrouwen met fysieke of zichtbare beperkingen kunnen bijvoorbeeld worden verhandeld met het oog op gedwongen bedelen, omdat wordt aangenomen dat ze meer sympathie bij het publiek zullen oproepen.⁴¹

35. De vaak bevoorrechte zorg en behandeling van jongens betekent dat geweld tegen meisjes met een handicap vaker voorkomt dan tegen jongens met een handicap of meisjes in het algemeen. Geweld tegen meisjes met een handicap omvat genderspecifieke verwaarlozing, vernedering, verberging, achterlating en misbruik, inclusief seksueel misbruik en seksuele uitbuiting, wat nog toeneemt tijdens de puberteit. Ook kinderen met een handicap worden onevenredig vaak niet ingeschreven bij de geboorte,⁴² wat hen blootstelt aan uitbuiting en geweld. Vooral meisjes met een handicap lopen het risico op geweld door familieleden en zorgverleners.⁴³

36. Vooral meisjes met een handicap lopen het risico op schadelijke praktijken, die gerechtvaardigd worden door een beroep te doen op socioculturele en religieuze gebruiken en waarden. Meisjes met een handicap hebben bijvoorbeeld meer kans om te sterven als gevolg van “genademoorden” dan jongens met een handicap omdat hun familie niet bereid is of de steun mist om een meisje met een handicap op te voeden.⁴⁴ Andere voorbeelden van schadelijke praktijken zijn kindermoord,⁴⁵ beschuldigingen van “bezetenheid door een geest” en beperkingen in voeding en voeding. Bovendien is het huwelijk van meisjes met een handicap, in het bijzonder meisjes met een verstandelijke handicap, gerechtvaardigd onder het voorwendsel dat hen toekomstige veiligheid, zorg en financiering wordt geboden. Kinderhuwelijken dragen op hun beurt bij tot een hogere schooluitval en tot vroege en frequente bevallingen. Meisjes met een handicap ervaren sociale isolatie, segregatie en uitbuiting binnen het gezin, onder meer doordat ze worden uitgesloten van gezinsactiviteiten, het huis niet kunnen verlaten, gedwongen worden onbetaald huishoudelijk werk te verrichten en niet naar school mogen.

³⁸ Zie CRPD/C/MEX/CO/1, lid 37.

³⁹ Zie A/67/227, lid 35.

⁴⁰ Zie CRPD/C/BRA/CO/1, lid 14.

⁴¹ Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 25.

⁴² Zie bijvoorbeeld CRC/C/TGO/CO/3-4, lid 8 en 39.

⁴³ *The State of the World's Children 2013: Children with Disabilities* (publicatie van de Verenigde Naties, verkoopnummer E.13.XX.1).

⁴⁴ Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 24.

⁴⁵ *Ibid.*

37. Vrouwen met een handicap worden onderworpen aan dezelfde schadelijke praktijken die worden begaan tegen vrouwen zonder handicap, zoals gedwongen huwelijken, genitale verminking van vrouwen, in naam van de zogenaamde eer, bruidsgeweld, weduwenpraktijken en beschuldigingen van hekserij.⁴⁶ De gevolgen van deze schadelijke praktijken gaan veel verder dan sociale uitsluiting. Ze versterken schadelijke genderstereotypes, bestendigen ongelijkheid en dragen bij tot de discriminatie van vrouwen en meisjes. Ze kunnen leiden tot fysiek en psychologisch geweld en economische uitbuiting. Schadelijke praktijken gebaseerd op patriarchale culturele interpretaties kunnen niet worden opgeroepen om geweld tegen vrouwen en meisjes met een handicap te rechtvaardigen. Bovendien lopen vrouwen en meisjes met een handicap een bijzonder risico op “maagdelijkheidstesten”⁴⁷ en, wat hiv/aids-gerelateerde misvattingen betreft, op “maagdelijke verkrachtingen”.⁴⁸

B. Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, inclusief eerbiediging van de woning en het gezinsleven (art. 23 en 25)

38. Onrechtmatige stereotypering met betrekking tot handicap en geslacht is een vorm van discriminatie die een bijzonder ernstige invloed heeft op het genot van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, en het recht op een gezin. Schadelijke stereotypes van vrouwen met een handicap zijn onder meer het geloof dat ze asexueel, incapabel, irrationeel, ongecontroleerd en/of hyperseksueel zijn. Net als alle vrouwen hebben vrouwen met een handicap het recht om het aantal en de afstand tussen hun kinderen te kiezen, evenals het recht om vrij en verantwoordelijk te beslissen over zaken die verband houden met hun seksualiteit, met inbegrip van seksuele en reproductieve gezondheid, vrij van dwang, discriminatie en geweld.⁴⁹

39. Vrouwen met een handicap worden geconfronteerd met meerdere belemmeringen voor het genot van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, gelijkheid voor de wet en toegang tot de rechter. Sommige vrouwen met een handicap, zoals vluchtelingen, migranten en asielzoekers, worden niet alleen geconfronteerd met belemmeringen die het gevolg zijn van meervoudige discriminatie op grond van geslacht en handicap, maar ook met extra belemmeringen omdat hen de toegang tot gezondheidszorg wordt ontzegd. Vrouwen met een handicap kunnen ook worden geconfronteerd met schadelijke eugenetische stereotypes die ervan uitgaan dat ze kinderen met een handicap zullen baren en zo ertoe leiden dat vrouwen met een handicap worden ontmoedigd of verhinderd moeder te worden.⁵⁰

40. Vrouwen met een handicap kan ook de toegang tot informatie en communicatie worden ontzegd, inclusief uitgebreide seksuele voorlichting, gebaseerd op schadelijke stereotypes die ervan uitgaan dat ze asexueel zijn en daarom dergelijke informatie niet op gelijke basis met anderen nodig hebben. Informatie kan ook niet beschikbaar zijn in toegankelijke formaten. Informatie over seksuele en reproductieve gezondheid omvat informatie over alle aspecten van seksuele en reproductieve gezondheid, met inbegrip van maternale gezondheid, contraceptie, gezinsplanning, seksueel overdraagbare infecties, hiv-

⁴⁶Zie gezamenlijke algemene aanbeveling nr. 31 van het Comité voor de uitbanning van discriminatie van vrouwen/algemene opmerking nr. 18 van het Comité voor de rechten van het kind (2014) over schadelijke praktijken, lid 7.

⁴⁷ Ibid., lid 9.

⁴⁸Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 24.

⁴⁹Actieprogramma van de Internationale Conferentie over Bevolking en Ontwikkeling en het Actieprogramma van Peking en de resultaten van hun toetsingsconferenties.

⁵⁰ Zie A/67/227, lid 36.

preventie, veilige abortus en post-abortuszorg, onvruchtbaarheid en vruchtbaarheidsopties en reproductieve kanker.⁵¹

41. Het gebrek aan toegang tot informatie over seksuele en reproductieve gezondheid voor vrouwen met een handicap, vooral vrouwen met een verstandelijke handicap en dove en doofblinde vrouwen, kan hun risico op seksueel geweld verhogen.⁵²

42. Gezondheidszorgfaciliteiten en -apparatuur, waaronder mammogrammachines en gynaecologische onderzoekstafels, zijn vaak fysiek ontoegankelijk voor vrouwen met een handicap.⁵³ Het veilig vervoer van vrouwen met een handicap naar zorginstellingen of screeningprogramma's kan onbeschikbaar, onbetaalbaar of ontoegankelijk zijn.

43. Door zorgpersoneel en gerelateerd personeel opgeworpen hindernissen kunnen ertoe leiden dat vrouwen met een handicap de toegang tot zorgverleners en/of -diensten wordt ontzegd, in het bijzonder vrouwen met psychosociale of intellectuele beperkingen, dove en doofblinde vrouwen en vrouwen die nog steeds in een instelling opgenomen zijn.⁵⁴

44. In de praktijk worden de keuzes van vrouwen met een handicap, vooral vrouwen met een psychosociale of verstandelijke handicap, vaak genegeerd en worden hun beslissingen vaak vervangen door die van derden, waaronder wettelijke vertegenwoordigers, dienstverleners, voogden en familieleden, wat in strijd is met hun rechten uit hoofde van artikel 12 van het Verdrag.⁵⁵ Alle vrouwen met een handicap moeten hun rechtsmacht kunnen uitoefenen door hun eigen beslissingen te nemen, indien gewenst met ondersteuning, met betrekking tot een medische en/of therapeutische behandeling, onder meer door hun eigen beslissingen te nemen over het behoud van hun vruchtbaarheid en reproductieve autonomie, hun recht uit te oefenen om het aantal kinderen en de afstand ertussen te kiezen, een verklaring van het vaderschap toe te staan en te aanvaarden en hun recht uit te oefenen om relaties aan te gaan. Het beperken of wegnemen van hun rechtsbevoegdheid kan gedwongen interventies vergemakkelijken, zoals sterilisatie, abortus, anticonceptie, vrouwelijke genitale verminking, chirurgie of behandeling uitgevoerd op intersekse kinderen zonder hun geïnformeerde toestemming en gedwongen opname in instellingen.⁵⁶

45. Gedwongen anticonceptie en sterilisatie kunnen ook leiden tot seksueel geweld zonder het gevolg van zwangerschap, vooral voor vrouwen met psychosociale of verstandelijke beperkingen, vrouwen in psychiatrische of andere instellingen en vrouwen in hechtenis. Daarom is het bijzonder belangrijk om opnieuw te bevestigen dat de rechtsbevoegdheid van vrouwen met een handicap moet worden erkend op dezelfde basis als die van anderen⁵⁷ en dat vrouwen met een handicap het recht hebben om een gezin te stichten en passende bijstand te krijgen om hun kinderen op te voeden.

⁵¹Zie het Comité voor economische, sociale en culturele rechten, algemene opmerking nr. 22 (2016) over het recht op seksuele en reproductieve gezondheid, lid 18.

⁵² Zie bijvoorbeeld CRPD/C/MEX/CO/1, lid 50 (b).

⁵³Zie het Comité voor de rechten van personen met een handicap, algemeen commentaar nr. 2 (2014) over toegankelijkheid, lid 40, en bijvoorbeeld CRPD/C/DOM/CO/1, lid 46.

⁵⁴ Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 37.

⁵⁵Bureau van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de Mensenrechten, United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women, Joint United Nations Programme on HIV/AIDS, United Nations Development Programme, United Nations Population Fund, UNICEF en WHO, "Eliminate forced, coercive and otherwise involuntary sterilization: an interagency statement" (WHO, 2014).

⁵⁶Zie het Comité voor de rechten van personen met een handicap, algemeen commentaar nr. 1 (2014) over gelijkheid voor de wet, lid 35.

⁵⁷ Ibid., lid 31. Zie ook art. 12 van het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap en art. 15 van het Verdrag inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie van vrouwen.

46. Schadelijke gender- en/of invaliditeitsstereotypes op basis van concepten als arbeidsongeschiktheid en onbekwaamheid kunnen ertoe leiden dat moeders met een handicap geconfronteerd worden met wettelijke discriminatie, waardoor deze vrouwen aanzienlijk oververtegenwoordigd zijn in procedures voor kindbescherming en onevenredig het contact en de voogdij over hun kinderen verliezen, die onderworpen zijn aan een adoptieprocedure en/of in een instelling belanden. Bovendien kan aan een man een feitelijke scheiding of echtscheiding worden toegekend op basis van de psychosociale handicap van zijn vrouw.

C. Discriminatie van vrouwen met een handicap in andere artikelen van het Verdrag

Sensibilisering (art. 8)

47. Vrouwen met een handicap worden blootgesteld aan bijkomende stereotypes die bijzonder schadelijk kunnen zijn. Gender- en invaliditeitsstereotypes die vrouwen met een handicap treffen, zijn onder meer: belastend zijn voor anderen (d.w.z. ze moeten worden verzorgd, ze zijn een oorzaak van ontberingen, een aandoening en een verantwoordelijkheid, of ze moeten worden beschermd); kwetsbaar zijn (d.w.z. ze worden beschouwd als weerloos, afhankelijk, zorgbehoevend of onveilig); slachtoffer zijn (d.w.z. ze worden beschouwd als lijdend, passief of hulpeloos) of minderwaardig zijn (d.w.z. ze worden beschouwd als ongeschikt, ontoereikend, zwak of waardeloos); een seksuele afwijking hebben (d.w.z. ze worden gestereotypeerd als asexueel, inactief, overactief, incapabel of seksueel pervers); of mystiek of zondig zijn (gestereotypeerd als vervloekt, bezeten door geesten, beoefenaars van hekserij, schadelijk of de veroorzakers van geluk of ongeluk). Gender- en/of invaliditeitsstereotypering is de praktijk om aan een specifiek individu een stereotiepe overtuiging toe te schrijven; het is onrechtmatig wanneer het leidt tot een schending of schendingen van mensenrechten en fundamentele vrijheden. Een voorbeeld hiervan is het falen van justitie om de dader van seksueel geweld tegen een vrouw met een handicap verantwoordelijk te stellen op basis van stereotiepe opvattingen over de seksualiteit van de vrouw of haar geloofwaardigheid als getuige.

Toegankelijkheid (art. 9)

48. Het gebrek aan aandacht voor gender- en/of gehandicaptenaspecten in beleid met betrekking tot het fysieke milieu, vervoer, informatie en communicatie, met inbegrip van informatie- en communicatietechnologieën en -systemen, en andere faciliteiten en diensten die open staan voor of ter beschikking worden gesteld van het publiek, zowel in stedelijke als in landelijke gebieden, belet vrouwen met een handicap om zelfstandig te wonen en volledig deel te nemen aan alle gebieden van het leven op gelijke basis met anderen. Dit is met name relevant voor de toegang van vrouwen met een handicap tot veilige huizen, ondersteunende diensten en procedures die effectieve en betekenisvolle bescherming bieden tegen geweld, misbruik en uitbuiting of voor het verstrekken van gezondheidszorg, in het bijzonder reproductieve gezondheidszorg.⁵⁸

Risicosituaties en humanitaire noodsituaties (art. 11)

49. In situaties van gewapende conflicten, bezetting van gebieden, natuurrampen en humanitaire noodsituaties lopen vrouwen met een handicap een verhoogd risico op seksueel geweld en hebben ze minder vaak toegang tot herstel- en rehabilitatiediensten of tot de

⁵⁸Zie het Comité voor de rechten van personen met een handicap, algemeen commentaar nr. 2 (2014) over toegankelijkheid.

rechter.⁵⁹ Vrouwelijke vluchtelingen, migranten en asielzoekers met een handicap kunnen ook een verhoogd risico op geweld lopen omdat hun het recht op toegang tot gezondheids- en rechtsstelsels wordt ontzegd vanwege hun burgerschapsstatus.

50. Vrouwen met een handicap in risicosituaties en humanitaire noodsituaties lopen een verhoogd risico op seksueel geweld, zoals beschreven in het vorige deel. Bovendien vergroot het gebrek aan sanitaire voorzieningen de discriminatie van vrouwen met een handicap, die geconfronteerd worden met een aantal belemmeringen voor toegang tot humanitaire hulp. Hoewel vrouwen en kinderen prioriteit krijgen bij de verdeling van humanitaire hulp, kunnen vrouwen met een handicap niet altijd informatie krijgen over hulpprojecten, omdat die informatie vaak niet beschikbaar is in toegankelijke formaten. Wanneer vrouwen met een handicap wel informatie ontvangen, is het mogelijk dat ze geen fysieke toegang hebben tot distributiepunten. Zelfs als ze dat doen, kunnen ze niet met het personeel communiceren. Ook als vrouwen met een handicap het slachtoffer worden van geweld, uitbuiting of misbruik, zijn hulplijnen voor informatie en communicatie en hotlines mogelijk niet toegankelijk. Vluchtelingenkampen missen vaak mechanismen voor kindbescherming voor kinderen met een handicap. Bovendien zijn er vaak geen toegankelijke sanitaire voorzieningen beschikbaar om hygiënisch menstruatiemanagement te garanderen, waardoor vrouwen met een handicap nog meer het slachtoffer kunnen worden van geweld. Alleenstaande vrouwen met een handicap worden geconfronteerd met belemmeringen voor toegankelijke evacuatie als gevolg van een noodsituatie of een ramp, met name als zij bij de evacuatie door hun kinderen worden begeleid. Dit treft onevenredig veel in eigen land ontheemde vrouwen met een handicap die geen volwassen familieleden, vrienden of verzorgers hebben. Ontheemde meisjes met een handicap worden geconfronteerd met extra belemmeringen bij de toegang tot formeel en niet-formeel onderwijs, vooral in crisissituaties.

Gelijke erkenning voor de wet (art. 12)

51. Vrouwen met een handicap, vaker dan mannen met een handicap en vaker dan vrouwen zonder handicap, krijgen geen recht op rechtsbevoegdheid. Hun rechten om de controle te behouden over hun reproductieve gezondheid, onder meer op basis van vrije en geïnformeerde toestemming,⁶⁰ om een gezin te stichten, om te kiezen waar en met wie te leven, over hun fysieke en mentale integriteit, om eigendommen te bezitten en te erven, om hun eigen financiële zaken te controleren en om gelijke toegang te hebben tot bankleningen, hypotheek en andere vormen van financieel krediet⁶¹ worden vaak geschonden via patriarchale systemen van plaatsvervangende besluitvorming.

Toegang tot de rechter (art. 13)

52. Vrouwen met een handicap worden geconfronteerd met belemmeringen om toegang te krijgen tot de rechter, onder meer met betrekking tot uitbuiting, geweld en misbruik, als gevolg van schadelijke stereotypes, discriminatie en gebrek aan procedurele en redelijke voorzieningen, wat ertoe kan leiden dat hun geloofwaardigheid wordt betwijfeld en hun beschuldigingen worden afgewezen.⁶² Negatieve houdingen bij de uitvoering van procedures kunnen slachtoffers intimideren of ontmoedigen om te streven naar gerechtigheid. Ingewikkelde of vernederende meldingsprocedures, de doorverwijzing van slachtoffers naar

⁵⁹ Verklaring van het Comité voor de rechten van personen met een handicap over de inclusie van personen met een handicap voor de Wereldtop over Humanitaire Hulp, beschikbaar op de webpagina van het Comité (www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/CRPDIndex.aspx).

⁶⁰ Comité voor de rechten van personen met een handicap, algemene opmerking nr. 1 (2014) over gelijkheid voor de wet.

⁶¹ *World Survey on the Role of Women in Development 2014: Gender Equality and Sustainable Development* (publicatie van de Verenigde Naties, Sales No. E.14.IV.6).

⁶² Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 41 en A/67/227, lid 42.

sociale diensten in plaats van het aanbieden van rechtsmiddelen, een afwijzende houding bij de politiediensten of andere rechtshandavingsinstanties zijn voorbeelden van dergelijke houdingen. Dit kan leiden tot straffeloosheid en onzichtbaarheid van de zaak, wat op zijn beurt kan leiden tot langdurig geweld.⁶³ Vrouwen met een handicap kunnen ook bang zijn om geweld, uitbuiting of misbruik te melden, omdat ze bang zijn dat ze de steun die nodig is van zorgverleners verliezen.⁶⁴

Vrijheid en veiligheid van de persoon en vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (art. 14 en 15)

53. Schendingen met betrekking tot vrijheidsberoving treffen vrouwen met verstandelijke of psychosociale beperkingen en vrouwen in institutionele omgevingen onevenredig. Personen die van hun vrijheid worden beroofd in bijvoorbeeld psychiatrische instellingen, op grond van feitelijke of vermeende beperkingen, worden onderworpen aan hogere niveaus van geweld, evenals aan wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing⁶⁵ en worden gescheiden en blootgesteld aan het risico van seksueel geweld en mensenhandel binnen zorg- en instellingen voor bijzonder onderwijs.⁶⁶ Geweld tegen vrouwen met een handicap in instellingen omvat: onvrijwillig uitkleden door mannelijk personeel tegen de wil van de betrokken vrouw; gedwongen toediening van psychiatrische medicatie; en overmedicatie, waardoor het vermogen om seksueel geweld te beschrijven en/of te herinneren kan verminderen. Daders kunnen ongestraft handelen omdat ze weinig risico op ontdekking of bestraffing ervaren, aangezien de toegang tot rechtsmiddelen ernstig wordt beperkt, en vrouwen met een handicap die aan dergelijk geweld worden blootgesteld, waarschijnlijk geen hulplijnen of andere vormen van ondersteuning kunnen krijgen om dergelijke schendingen te melden.

Vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing en bescherming van de persoonlijke integriteit (art. 15 en 17)

54. Vrouwen met een handicap hebben meer kans op gedwongen interventies dan vrouwen in het algemeen en mannen met een handicap. Dergelijke gedwongen interventies worden ten onrechte gerechtvaardigd door theorieën van onbekwaamheid en therapeutische noodzaak, worden gelegitimeerd volgens de nationale wetgeving en kunnen brede overheidssteun genieten om in het vermeende belang van de betrokkene te zijn.⁶⁷ Gedwongen interventies schenden een aantal rechten die in het Verdrag zijn vastgelegd, namelijk: het recht op gelijkheid voor de wet; het recht op vrijwaring van uitbuiting, geweld en misbruik; het recht om een gezin te stichten; het recht op integriteit van de persoon; het recht op seksuele en reproductieve gezondheid; en het recht op vrijwaring van foltering en andere wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing.⁶⁸

Zelfstandig wonen en deel uitmaken van de maatschappij (art. 19)

55. Het recht van vrouwen met een handicap om hun woonplaats te kiezen, kan nadelig worden beïnvloed door culturele normen en patriarchale gezinswaarden die de autonomie beperken en hen verplichten in een bepaalde situatie te leven. Zo kan meervoudige discriminatie het volledige en gelijke genot van het recht om zelfstandig te leven en deel uit te maken van de maatschappij, verhinderen. Leeftijd en handicap, afzonderlijk of gezamenlijk, kunnen het risico op institutionalisering van oudere personen met een handicap

⁶³ Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 19.

⁶⁴ Ibid., lid 16.

⁶⁵ Ibid., lid 39.

⁶⁶ Zie CRPD/C/UKR/CO/1, lid 11.

⁶⁷ Zie A/HRC/22/53, lid 64.

⁶⁸ Zie CRPD/C/SWE/CO/1, lid 37.

verhogen.⁶⁹ Bovendien is algemeen gedocumenteerd dat de institutionalisering personen met een handicap kan blootstellen aan geweld en misbruik, waarbij vrouwen met een handicap bijzonder worden blootgesteld.⁷⁰

Onderwijs (art. 24)

56. Schadelijke gender- en invaliditeitsstereotypes werken samen om discriminerende attitudes, beleidslijnen en praktijken aan te wakkeren, zoals: meer waarde hechten aan het onderwijs van jongens dan van meisjes, gebruikmaken van educatief materiaal dat onterechte gender- en invaliditeitsstereotypes bestendigt, het aanmoedigen van kindhuwelijken van meisjes met een handicap, het uitvoeren van gendergerelateerde gezinsactiviteiten, het toewijzen van rollen van verzorgers aan vrouwen en meisjes en het niet aanbieden van toegankelijke sanitaire voorzieningen op scholen om hygiënisch menstruatiebeheer te garanderen. Dit resulteert op zijn beurt in hogere laaggeletterdheid, spijbelen, ongelijkmatige dagelijkse aanwezigheidscijfers, absentisme en schooluitval.

Gezondheid en revalidatie (art. 25 en 26)

57. Vrouwen met een handicap worden geconfronteerd met belemmeringen voor toegang tot gezondheidszorg en revalidatiediensten. Tot deze belemmeringen behoren: gebrek aan onderwijs en informatie over seksuele en reproductieve gezondheid en rechten; fysieke belemmeringen voor gynaecologische, obstetrische en oncologische diensten; en attitudebelemmeringen voor vruchtbaarheid en hormoonbehandelingen. Daarnaast zijn fysieke en psychologische revalidatiediensten, met inbegrip van counseling voor gendergerelateerd geweld, mogelijk niet toegankelijk, inclusief of leeftijds- of gendergevoelig.

Werk en werkgelegenheid (art. 27)

58. Naast de algemene belemmeringen waarmee personen met een handicap geconfronteerd worden wanneer zij proberen hun recht op werk uit te oefenen, worden vrouwen met een handicap ook geconfronteerd met unieke belemmeringen voor hun gelijke deelname aan het werk, waaronder seksuele intimidatie en ongelijke beloning en het gebrek aan toegang tot verhaal wegens discriminerende houdingen waardoor hun vorderingen worden afgewezen, evenals fysieke, informatie- en communicatiebelemmeringen.⁷¹

Sociale bescherming (art. 28)

59. Als gevolg van discriminatie vertegenwoordigen vrouwen een onevenredig percentage van de armen in de wereld, wat leidt tot een gebrek aan keuze en kansen, vooral op het gebied van het officiële arbeidsinkomen. Armoede is zowel een verzwarende factor als het resultaat van meervoudige discriminatie. Oudere vrouwen met een handicap hebben vooral te maken met veel problemen bij de toegang tot adequate huisvesting, worden sneller opgenomen in een instelling en hebben geen gelijke toegang tot programma's voor sociale bescherming en armoedebestrijding.⁷²

Participatie in het politieke en openbare leven (art. 29)

60. De stemmen van vrouwen en meisjes met een handicap worden historisch verzwegen, waardoor ze onevenredig ondervertegenwoordigd zijn in de publieke besluitvorming. Als gevolg van machtsongelijkheid en meervoudige discriminatie hebben ze minder kansen

⁶⁹ Zie E/2012/51 en Corr.1.

⁷⁰ Zie A/HRC/28/37, lid 24.

⁷¹ Zie A/HRC/20/5 en Corr.1, lid 40 en A/67/227, lid 67.

⁷²Zie A/70/297.

gehad om organisaties op te richten of zich hierbij aan te sluiten, die hun behoeften als vrouwen, kinderen en personen met een handicap kunnen vertegenwoordigen.

V. Nationale uitvoering

61. Bij de bespreking van de verslagen van de Staten die partij zijn heeft het Comité opgemerkt dat de Staten die partij zijn geconfronteerd worden met een aantal consistente uitdagingen om vrouwen met een handicap te garanderen dat zij hun rechten volledig kunnen uitoefenen zonder discriminatie en op voet van gelijkheid met anderen, overeenkomstig artikel 6 en andere gerelateerde artikelen van het Verdrag.

62. In het licht van de hierboven uiteengezette normatieve inhoud en verplichtingen moeten de Staten die partij zijn de hieronder uiteengezette maatregelen nemen om ervoor te zorgen dat artikel 6 volledig wordt uitgevoerd en in dit verband voldoende middelen ter beschikking worden gesteld.

63. De Staten die partij zijn, moeten meervoudige discriminatie bestrijden door onder meer:

(a) Het intrekken van discriminerende wetten, beleidslijnen en praktijken die vrouwen met een handicap beletten alle rechten te genieten die zijn vastgelegd in het Verdrag, het verbieden van discriminatie op basis van geslacht en handicap en de intersectionele vormen ervan, het strafbaar stellen van seksueel geweld tegen meisjes en vrouwen met een handicap, het verbieden van alle vormen van gedwongen sterilisatie, gedwongen abortus en niet-consensuele geboortebepanking, het verbieden van alle vormen van gedwongen gender- en/of gehandicaptenrelateerde medische behandeling en het nemen van alle passende wetgevende maatregelen om vrouwen met een handicap tegen discriminatie te beschermen;

(b) Het aannemen van passende wetten, beleidslijnen en maatregelen om ervoor te zorgen dat de rechten van vrouwen met een handicap worden opgenomen in alle beleidslijnen, met name in beleidslijnen met betrekking tot vrouwen in het algemeen en beleidslijnen inzake handicaps;

(c) Alle belemmeringen aanpakken die de deelname van vrouwen met een handicap verhinderen of beperken en ervoor zorgen dat vrouwen met een handicap, evenals de standpunten en meningen van meisjes met een handicap via hun representatieve organisaties, worden opgenomen in het ontwerp, de uitvoering en het toezicht op alle programma's die van invloed zijn op hun leven, en vrouwen met een handicap opnemen in alle takken en organen van het nationale toezichthoudende systeem;

(d) Het verzamelen en analyseren van gegevens over de situatie van vrouwen met een handicap op alle voor hen relevante gebieden in overleg met organisaties van vrouwen met een handicap met het oog op het begeleiden van de beleidsplanning voor de uitvoering van artikel 6 en het elimineren van alle vormen van discriminatie, met name meervoudige en intersectionele discriminatie, en het verbeteren van systemen voor gegevensverzameling voor adequate monitoring en evaluatie;

(e) Ervoor zorgen dat alle internationale samenwerking handicap- en gendergevoelig is, inclusief en gegevens en statistieken bevat over vrouwen met een handicap bij de uitvoering van de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling, inclusief de doelstellingen voor duurzame ontwikkeling, samen met hun doelstellingen en indicatoren, alsook andere internationale kaders;

64. De Staten die partij zijn, moeten alle passende maatregelen nemen om de ontwikkeling, vooruitgang en empowerment van vrouwen met een handicap te waarborgen, onder meer door:

(a) Wetten of beleidslijnen in te trekken die vrouwen met een handicap verhinderen effectief en volledig deel te nemen aan het politieke en openbare leven op gelijke voet met anderen, onder meer met betrekking tot het recht om organisaties en netwerken van vrouwen in het algemeen en van vrouwen met een handicap in het bijzonder op te richten en zich hierbij aan te sluiten;

(b) In overleg met organisaties van vrouwen met een handicap bevestigende actiemaatregelen aannemen voor de ontwikkeling, bevordering en empowerment van vrouwen met een handicap, teneinde de ongelijkheden onmiddellijk aan te pakken en ervoor te zorgen dat vrouwen met een handicap dezelfde kansen krijgen als anderen. Dergelijke maatregelen moeten met name worden vastgesteld op het gebied van de toegang tot de rechter, de uitbanning van geweld, de eerbiediging van de woning en het gezinsleven, seksuele en reproductieve rechten, gezondheid, onderwijs, werkgelegenheid en sociale bescherming. Openbare en particuliere diensten en faciliteiten die door vrouwen met een handicap worden gebruikt, moeten volledig toegankelijk zijn overeenkomstig artikel 9 van het Verdrag en de algemene opmerking van het Comité nr. 2 (2014) over toegankelijkheid, en openbare en particuliere dienstverleners moeten worden opgeleid over toepasselijke mensenrechtennormen en over de identificatie en bestrijding van discriminerende normen en waarden, zodat zij passende aandacht, steun en bijstand kunnen bieden aan vrouwen met een handicap;

(c) Het nemen van effectieve maatregelen om vrouwen met een handicap toegang te geven tot de steun die zij nodig kunnen hebben om hun rechtsbevoegdheid uit te oefenen, in overeenstemming met de algemene opmerking van het Comité nr. 1 (2014) over gelijkheid voor de wet, om hun vrije en geïnformeerde toestemming te geven en om beslissingen te nemen over hun eigen leven;

(d) Het ondersteunen en bevorderen van de oprichting van organisaties en netwerken van vrouwen met een handicap, en het ondersteunen en aanmoedigen van vrouwen met een handicap om op alle niveaus leidinggevende rollen te vervullen in openbare besluitvormingsorganen;

(e) Het bevordering van de uitvoering van specifiek onderzoek naar de situatie van vrouwen met een handicap, in het bijzonder onderzoek naar belemmeringen voor de ontwikkeling, bevordering en empowerment van vrouwen met een handicap op alle gebieden die met hen te maken hebben; rekening houden met vrouwen met een handicap bij het verzamelen van gegevens over personen met een handicap en over vrouwen in het algemeen; passende gerichtheid op beleid voor de ontwikkeling, bevordering en empowerment van vrouwen met een handicap; betrokkenheid van vrouwen met een handicap en hun representatieve organisaties bij het ontwerpen, implementeren, monitoren en evalueren van, en het opleiden over, gegevensverzameling; en het opzetten van overlegmechanismen voor het creëren van systemen die in staat zijn de uiteenlopende levenservaringen van vrouwen met een handicap doeltreffend te identificeren en vast te leggen voor een beter overheidsbeleid en betere praktijken;

(f) Het ondersteunen en bevorderen van internationale samenwerking en bijstand op een wijze die strookt met alle nationale inspanningen om de juridische, procedurele, praktische en sociale belemmeringen voor de volledige ontwikkeling, bevordering en empowerment van vrouwen met een handicap in hun gemeenschappen en op nationaal, regionaal en mondiaal niveau weg te nemen, en het opnemen van vrouwen met een handicap in het ontwerpen, uitvoeren en monitoren van internationale samenwerkingsprojecten en -programma's die hun leven beïnvloeden.

65. De Staten die partij zijn, moeten rekening houden met de aanbevelingen van de relevante organen van de Verenigde Naties die zich bezighouden met gendergelijkheid en deze toepassen op vrouwen en meisjes met een handicap.⁷³

⁷³Zie E/CN.6/2016/3. Zie ook: Europese Commissie, Internationaal Opleidingscentrum van de Internationale Arbeidsorganisatie en VN-vrouwen, *Handboek over de kosten van gendergelijkheid* (New York, 2015), verkrijgbaar via www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/7/handbook-on-costing-gender-equality; VN-vrouwen, *Richtsnoer inzake Algemene Aanbeveling nr. 30 van CEDAW en de resoluties van de VN-Veilighedsraad over vrouwen, vrede en veiligheid* (New York, 2015), verkrijgbaar via www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/8/guidebook-cedawgeneralrecommendation30-womenpeacesecurity; VN-vrouwen, *Richtsnoeren voor gendermainstreaming in de programmering van de ontwikkeling* (New York, 2014), beschikbaar vanaf www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/02/gender-mainstreaming-issues; VN-vrouwen, *Gids voor de evaluatie van programma's en projecten met een genderperspectief, mensenrechten en intercultureel perspectief* (New York, 2014), beschikbaar vanaf www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2014/7/guide-for-the-evaluation-of-programmes-and-projects-with-a-gender-perspective; VN-vrouwen, *Monitoring van gendergelijkheid en de empowerment van vrouwen en meisjes in de Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling: kansen en uitdagingen* (New York, 2015), verkrijgbaar via www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/9/indicators-position-paper.